

INGLIZ TILIDA TINGLAB TUSHUNISH KONIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

Alimova Gulhumor Davlatovna

*Xo'jaobod tumani politexnikumi
ingliz tili fani o'qituvchisi.*

Annotatsiya: Chet tili o'qituvchilaridan til o'qitishda talab etiladigan shaxsiy hamda ilmiy pedagogik malakadan tashqari foydalanadigan interfaol metodlar va ularning innovatsion yangi samarali ta'lim tizimini rivojlantirishdagi o'rni ochib berilgan. Xususan xorijiy til ko'nikmalarini shakllantirishdagi 4 ta aspekti (o'qish, eshitib tushunish, yozish hamda gapirish ko'nikmalarini) o'qitishda samarali natijaga erish ko'zda tutilgan. Shuningdek, til o'rganishning psixologik jihatlariga ham e'tibor berilib, ushbu maqolada yangi takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tarbiyaviy funktsiya, interfaol topshiriqlar, CEFR, IELTS, PIRLS, PISA, didaktik tizimlashtirish.

KIRISH

Hozirgi kunda yurtimizda xorijiy tillarni o'rgatish va o'qitishga bo'lgan ahamiyat kundan-kunga ortib bormoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012- yil 10-dekabrda PQ-1875 "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori chet tillarini o'rganish imkoniyatlarini kengaytirdi¹⁹. Respublikamizda chet tilining o'qitilishi, xorijiy tili o'qituvchilarining bilim va ko'nikmalarini baholashning umumiyevropa mamlakatlari tavsiyanomalari (CEFR, IELTS, PIRLS, PISA) ga mos ravishda yangi usul va talablari ishlab chiqildi. Unga ko'ra, umumta'lim maktablaridagi o'quvchilar uchun darsliklar, o'quv materiallar yaratilmoqda. Bugungi kunda respublikamizda ta'lim sifatini oshirish, xorijiy tillarni o'qitishni rivojlantirish, o'quvchi yoshlarning xorijiy tillarni o'rganish bo'yicha ko'nikma va malakalarini oshirish davlat siyosatining ta'lim sohasidagi ustuvor vazifalardan biriga aylandi. Xususan, kasbiy ta'lim tizimida mustaqil fikrlay oladigan, intellektual salohiyatga, chuqur bilim va zamonaviy dunyoqarashga ega, Vatanimizning taqdiri va kelajagi uchun ma'suliyatni o'z zimmasiga oladigan yosh avlodga sifatli ta'lim-tarbiya berish bugungi kun pedagoglarining asosiy maqsadi hisoblanadi. Yurtimizda zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalardan foydalangan holda o'qitishning ilg'or uslublarini joriy etish yo'li bilan o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillariga o'qitish, shu tillarda erkin so'zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish hamda buning negizida ularning jahon sivilizatsiyasi yutuqlari hamda dunyo axborot resurslaridan keng ko'lamda foydalanishlari, xalqaro hamkorlik va

muloqotni rivojlantirishlari uchun shart-sharoit va imkoniyatlar yaratilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi (PQ-1875-sonli) qarori//»Ma'rifat» gazetasi, 2012 yil 12 dekabr.

Ushbu maqolaning asosiy ko'zlangan maqsadi, o'quvchilarning xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilidagi asosiy ko'nikmalardan o'qib tushunish va tinglab tushunish ko'nikmalarini zamonaviy interfaol metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini hamda tushunish qobiliyatini shakllantirishda oson va qiyinchiliklarsiz tez o'rgatish usuli hisoblanadi hamda o'qituvchilarning ilg'or tajribalarini oshirish uchun berilgan maqolalar muhim hisoblanadi.

O'qish ikkinchi til ya'ni xorijiy tilni o'rganishda matnlar bilan ishlash va u orqali o'rganuvchining lo'g'at boylini oshirishda juda muhim omil hisoblanadi. O'qish o'quvchilarning ikkinchi til bilan tanishish imkonini beradi va tilni o'zlashtirishni yanada muvaffaqiyatli qiladi. O'qish jarayonida lug'at, grammatika va tinish belgilari ham yaxshilanadi. O'quvchilarning o'qish ko'nikmalarini oshirish uchun o'qituvchi qila oladigan har qanday yo'l hamda metod juda ahamiyatga ega bo'lib, butun olamga hamda o'quvchini o'rab turgan atrof-muhitni o'rganishda ko'plab yangi mavzularni tanishtirishning ajoyib usuli bo'la oladi desak xato bo'lmaydi. Chunki, o'qituvchi o'quvchilar tilni o'rganishida ishlatadigan matnlar "haqiqiy" material va real voqealar asosida shakllantirilgan bo'lib, bir vaqtning o'zida o'quvchida ham til o'rganish ko'nikmasini shakllantiradi hamda yangi ma'lumotga, bilimga ega bo'lish imkonini beradi. Ular o'qigan matnlar o'zlarining bilim darajasida mos bo'lishi kerak, shunda ular materialni yetarlicha tushunishlari mumkin. O'quvchi matnlarni o'qiyotgan vaqtda, u matndagi maxsus ma'lumot yoki belgilarni, xususan, yillar, joy nomlari, sanalar, ismlarni qayd qilib olishi, zamonaviy tilda aytganimizda ongida skanerlab olishi kerak hamda ko'z yugurtirib o'qib chiqib, matnning asosiy g'oyasi nimadan iborat ekanligini tahlil qilishi kerak. O'qib tushunishda shu asosiy 3 ta texnika: matnni skanerlash, ya'ni bunda hijjalab o'qib, zaruriy belgilarni qayd qilib borish; ikkinchisi matnni tezda ko'z yugurtirib o'qib, matnning mazmun-mohiyatini nima ekanligini aglash; uchinchisi esa matnni batafsil (detallab) o'qish, ya'ni matnda berilgan barcha ma'lumotlarni o'rganib, mazmunini yoritib berish muhim sanaladi. Qaysi texnikani qo'llashi ular matndan nimani olishni xohlashlariga bog'liq bo'ladi.

O'qishni o'rgatishning ko'plab tamoyillari mavjud. Bu passiv ko'nikma emas, balki faol bo'lib, muvaffaqiyatga erishish uchun siz so'zlar va dalillarni tushunishingiz kerak va agar kerak bo'lsa siz ular bilan ishlashingiz kerak bo'ladi. Bu degani, matnlar ustida o'quvchi ishlar ekan tushunish, tahlil qilish, yangi so'zlar bilan tanishish hamda yangi ma'lumotga ega bo'lish imkonin yaratadi. O'quvchilar undan foyda olish uchun o'qiyotgan narsalari bilan shug'ullanishlari kerak, unga oid vazifalarni bajarishlari kerak bo'ladi. Ularni faqat tilga emas, balki o'qish matnining mazmuniga javob

berishga undash kerak. O'qishda bashorat ham asosiy omil hisoblanadi. Tinglash malakasini mashq qilishning asosiy sabablaridan biri shundaki, ular faqat o'quvchini tinglashdan ko'ra, tilning turli xil variantlari va urg'ulariga duchor bo'ladigan til to'siqlari bilan tanishish imkonin beradi. O'quvchilarning darajasiga qarab, o'qituvchi ularni ingliz tilining ma'lum bir variantini tinglashga majbur qiladi. Asosiy g'oya ularni tinglashga oid ovozli tasma orqali ingliz tilida og'zaki nutqqa o'rgatishdir. O'quvchilar tilni ongsiz ravishda tegishli ovozli tasmlarni tinglashda egallaydilar va nafaqat grammatika va lug'atni, balki talaffuz, ritm, intonatsiya, balandlik va urg'uni ham yaxshilaydilar.

O'quvchilar tinglayotgan ovozli tasmlar ularning til bilish darajasi va faolligiga bog'liq. Turli ovozli tasmlarni tinglash sinfga turli xil nutqlarni olib keladi va o'quvchilarni turli mavzularda fikr yuritishga va gapirishga undash uchun o'qituvchidan har xil mavzudagi va o'quvchiga oson tushunadigan ovozli ovozli tasmlarni topish vazifasini yuklaydi. Ushbu harakatlar ovozli tasmaning tezligi tufayli o'quvchilarni vahima qo'zg'atishi mumkin va shuning uchun ma'lum bir moslashish davri bo'lishi kerak, ya'ni ushbu ovozli tasmani bir marta emas bir necha marotaba quyib berish kerakki, toki o'quvchida qanday ma'lumot haqida gap borayotganini anglash uchun moslashi kerak bo'ladi.

Tinglashni o'rgatishda 6 ta tamoyil mavjud.

Birinchisi, harakatni buzmaslik uchun sifatli bo'lishi kerak bo'lgan magnitafon yoki ovozni uzatuvchi qurilma.

Ikkinchi tamoyil - bu o'quvchilar uchun ham, o'qituvchi uchun ham muhim bo'lgan tayyorgarlik.

Uchinchi tamoyil: o'quvchilar imkon qadar ko'proq tushunishlari uchun yozuv ikki yoki uch marta ijro etilishi kerak.

To'rtinchi tamoyil - o'quvchilarni faqat tilga emas, balki tinglash kontekstiga javob berishga undash kerak.

Beshinchi tamoyil shundaki, tinglashning turli bosqichlari turli xil tinglash vazifalarini talab qiladi, ya'ni birinchi tinglashda ular umumiy g'oyani olishlari va keyinchalik tinglash tafsilotlarga e'tibor qaratishlari uchun vazifa juda sodda bo'lishi kerak.

Oltinchi tamoyil - yaxshi o'qituvchilar tinglash matnlaridan to'liq foydalanadilar. Ushbu tinglash ko'nikmasiga oid audiomatn o'quvchining diqqatini jamlashni va chalg'ituvchi iboralaraga ko'proq e'tibor berishni talab etadi.

Ushbu ko'nikmalarining har birining ahamiyati juda katta. Shuning uchun ham, o'qituvchi o'z darslarida o'qib tushunish va tinglab tushunish ko'nikmalarini o'z ichiga olishiga ishonch hosil qilishi kerak. Bu amalda bo'lishi va shakllantirib borish, tajriba sifatida darslarda namoyon bo'ladi. Ushbu maqolada til ko'nikmalarini o'rgatish va mashq qilishda sizga yordam beradigan ba'zi usullarni tasvirlab beradi. Biroq, har bir

o'qituvchi va har bir sinf o'ziga xos bo'lib, ushbu ko'nikmalarni o'rgatishda yordam beradigan o'z yo'llarini va metodlarini tanlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi (PQ-1875-sonli) qarori//»Ma'rifat» gazetasi, 2012 yil 12 dekabr.
2. Susannah Reed with Kay Bentley. Guess what! Grade 4. Student's book. p 9.
3. Joanna Kosta, Melaniye Williams. Prepare. Student's.